

SEKEM bouwt aan sociale samenhang in Egypte

'Lots of love'

In 1977 was het een zandvlakte in de woestijn, 60 kilometer ten noordoosten van Caïro. Nu ligt er een bloeiend biodynamisch landbouwbedrijf, waarop scholen, bedrijven en een medisch centrum zijn gevestigd. SEKEM, het initiatief van Egyptenaar Ibrahim Abouleish (79), heeft niet alleen bodemvruchtbaarheid opgebouwd, maar ook sociale samenhang in de regio. *Tekst: Ellen Winkel / Foto's: Ellen Winkel, Ann Lust, SEKEM*

23 maart 2016, 6.15 uur. We verzamelen ons met een twintigtal mensen van de SEKEM-vriendenkringen uit Oostenrijk en Nederland bij de voordeur van de witte bungalow van Ibrahim Abouleish. Ook enkele Europese medewerkers die op het terrein wonen en leden van de familie Abouleish voegen zich erbij. 'Hier war Goethe', staat op het bordje naast de deur waar je een naambordje verwacht. Alleen als je van dichtbij kijkt, zie je dat er in kleine letters 'nie' onder staat. Als Ibrahim Abouleish naar buiten komt, zetten we op een teken van de Kroatische muziekdocent Marko een Oostenrijks verjaardagslied in. Glimlachend laat Abouleish zich toe-

zingen. Vandaag is zijn 79ste verjaardag. Dan wandelen we met zijn allen naar de Mahad, een rond gebouwtje waar de drijvende krachten van SEKEM iedere ochtend om half 7 samenkomen voor een half uur studie, waarbij antroposofie en islam belangrijke inspiratiebronnen vormen. Onderweg vraag ik aan Abouleish wat het nieuwe jaar zal brengen. "Lots of love", antwoordt hij.

In de Mahad spreekt hij de kring toe. "Ze noemen SEKEM een wonder in de woestijn. Maar kijk, dit is een wonder." Hij wijst op een van zijn achterkleinkinderen die in de kring rondscharrelen. "Simpel denken dat dit kind ontstaat uit een eicel en een zaadcel en dat het dan simpelweg tot een volwassen mens uitgroeit. Maar dat is niet zo. Het ontwikkelt zich vanuit dat wat het kind omhult, wat van buitenaf vormend werkt. Zo is het ook met SEKEM. Dat SEKEM leeft, komt niet door ijverige arbeiders of door geld. Het initiatief kon tot leven komen

onder de indruk van de grote denkers, schilders en componisten. Ook leerde hij de antroposofie kennen. Tijdens een bezoek aan Egypte in 1975 merkte hij hoe groot het gebrek aan innovatie was: in het onderwijs, de landbouw, de religie, de economie en de politiek. Hij voelde zich geroepen naar zijn vaderland terug te keren en een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van Egypte en de ontwikkeling van de mensen. Een visioen waarin hij zichzelf een paradijselijke tuin zag creëren, vormde voor hem een sterke drijfveer.

In 1977 sloeg Abouleish zijn eerste waterput en plantte hij de eerste bomen in een stuk woestijn bij Belbes, 60 kilometer ten noordoosten van Caïro. Nu vormt deze plek het hart van SEKEM, een terrein van 70 hectare dat is omsloten met een strook hoge bomen en een lemen muur. Destijds kostte het vijf uur om er vanaf de hoofdstad heen te rijden over hobbelige zandwegen vol kuilen. Nu rijdt onze bus – met 15

dankzij alles wat SEKEM omhult: de kring mensen die eromheen staat, de vrienden uit Europa, de geestelijke wereld. Het is ontstaan vanuit het denken. Zou je de kring mensen vervangen door veel geld, dan zou SEKEM sterven. Van groot belang is de verzorging van de gemeenschap, van de liefde."

Een boek van Goethe

Ibrahim Abouleish (1937) groeide op in Egypte in een islamitisch gezin. Sinds hij als puber een boek van Goethe in handen kreeg, *Die Leiden des jungen Werthers*, groeide zijn verlangen om meer over de Europese cultuur te weten te komen. In 1956 vertrok hij naar het Oostenrijkse Graz om chemie en medische wetenschappen te studeren. Hij raakte er zeer

deelnemers aan een reis van de Vriendenkring SEKEM – deze afstand binnen een uur over asfaltwegen. Alleen enkele checkpoints met bewakende mannen leveren wat vertraging op.

Voor god, niet voor geld

Het is lente en alles bloeit op het SEKEM-terrein. Akkers vol calendula, kamille en gele toorts; bloeiende dadelpalmen en sinaasappelbomen; en bloemenmengsels langs de paden en bloeiende struiken bij de woningen en bedrijfsgebouwen. Duitse medewerksters, die 20 jaar geleden bij SEKEM zijn neergestreken, nemen ons enthousiast mee in urenlange rondleidingen die toch te kort blijken om alles te zien. Langs alle scholen. Langs NatureTex waar biologisch katoenen popjes en kin-

D Y N A M I S C H P O R T R E T

derklaren worden genaaid. Langs ISIS Organic waar kruidenthee wordt ingepakt met een ingenieuze machine die theezakjes vult zonder nietje (100 miljoen theezakjes per jaar). Langs Lotus, waar kruiden worden ingekocht en gezuiverd, verpakt en verhandeld. Langs de stallen en de composthopen. Langs het medisch centrum met een schitterende binnentuin met bankjes ernaast, waar mensen geduldig hun beurt afwachten.

Wat me opvalt is hoe de verschillende onderdelen verweven zijn. We zien hoe jongens van de vakopleiding houtbewerken bijenkasten en honingramen in elkaar zetten. Het is een klein kastmodel, dat speciaal ontworpen is om de inheemse honingbij voor uitsterven te behoeden. Deze kleine bij (*apis mellifera lamarckii*) produceert weinig honing en is bijna overal in Egypte vervangen door Europese rassen. Interessant is echter dat hij geen last heeft van varroamijten. De volken worden

bijvoorbeeld de kleuterklas of de groep voor verstandelijk gehandicapten. Zo leren ze om te geven. En ze leren dat je werkt voor de ander en voor god; niet voor geld."

Gemeenschapsvorming

Op een ochtend wonen we de dagopening van de basisschool bij. De kinderen stromen het schoolplein op en zoeken hun plek in de kring. Giechelend pakken ze ook onze handen. De oudere kinderen spreken al wat woorden Engels, met de jongsten lukt het om via gebaren namen uit te wisselen. Stipt om 8 uur noemt een leerkracht de datum volgens zowel de westerse als de islamitische kalender. Enkele leraren zeggen kort wat ze deze dag gaan doen. Dan volgt de SEKEM lijfspreuk die door alle leerlingen en leraren samen, hand in hand, wordt uitgesproken, beginnend met: 'Het schone bewonderen, het ware behoeden, het ede-

traditioneel in lemen buizen gehouden, maar dat is onpraktisch. SEKEM heeft 600 'buis-volken' weten op te kopen bij oude imkers en zet ze over in kasten, die op verschillende boerderijen worden geplaatst.

Ook de leerlingen van de vakopleiding metaalbewerking leren het vak in de praktijk. In hun las-praktijklokaal horen we, dat ze vorig jaar hebben meegeholpen met het lassen van frames voor een grootschalig zonnepanelenproject op een van de drie nieuwe woestijnboerderijen. De waterpomp die 25 hectare dadelpalmen bevloeit, loopt daar nu op zonne-energie.

In het houtwerklokaal in de middelbare school laat leraar Tamer Badr een houten speelgoedhond op wieltjes zien, die een leerling heeft gemaakt. Hij vertelt: "Als het af is, geeft de leerling zijn werkstuk weg aan

le vereren! Bij bepaalde woorden gaan alle handen eendrachtig naar voren. Alles bij elkaar duurt dit dagelijks ritueel een paar minuten.

Alle scholen en bedrijven beginnen hun dag met een kring en volgen hetzelfde ritueel. Zo weten de medewerkers, van manager tot schoonmaker, dat ze onmisbaar zijn voor het geheel. Werken aan gemeenschapsvorming is essentieel om persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling te stimuleren. En dat gaat verder dan de grenzen van de eigen onderneming. SEKEM heeft in de dorpen in de regio gezondheidsvoorlichting en een afvalophaaldienst opgezet. Voor kleine ondernemers is er de mogelijkheid om een lening aan te vragen via het microkredietprogramma, inclusief begeleiding bij het maken van een bedrijfsplan. Vanuit heel Egypte leveren 140 boerderijen biodynami-

sche producten aan SEKEM. De prijs wordt vastgelegd aan het begin van het groeiseizoen en kan bij stijgende prijzen omhoog worden bijgesteld, maar bij dalende prijzen niet zakken. Deze werkwijze voldoet aan de Fair Trade normen, maar dit keurmerk wordt alleen gebruikt als de afnemer de extra keurmerkkosten wil betalen. Zelf noemen ze hun werkwijze 'economy of love'.

Creativiteit

Kunstzinnige vakken? De studenten van de Heliopolis Universiteit voor duurzame ontwikkeling, die in 2012 op initiatief van SEKEM is opgericht, vonden het in het begin erg raar. Een universiteit is toch een plek om kennis op te doen? Allemaal krijgen ze les in toneel, muziek, beeldende kunst en euritmie. Maar al vrij snel zien ze het nut ervan in. 'Ik durf nu op een podium te staan', 'Ik leer om duidelijk te spreken en

mezelf beter uit te drukken', zeiden studenten over de toneellessen. Bij het natekenen van een plant valt op, vertelt een tekendocent, dat ze vaak tekenen wat ze denken te zien in plaats van wat ze werkelijk zien. Ze leren in deze lessen om beter waar te nemen.

Ook alle leerlingen van de scholen en alle medewerkers in de bedrijven krijgen creatieve lessen en andere cursussen. Dat mensen zich ontwikkelen, is vanaf het eerste uur een belangrijk doel van SEKEM. Tijdens het jaarlijkse lentefeest, waar ook de verjaardag van Ibrahim Abouleish wordt gevierd, gaat alle aandacht hier naar uit. Het is een 'ik-feest', waar persoonlijke ontwikkeling centraal staat, terwijl in de herfst een 'wij-feest' wordt gevierd: hier draait het om het gemeenschapsgevoel en worden de resultaten van heel SEKEM in het zonnetje gezet. Naast

het voor- en najaarsfeest, viert SEKEM vijf islamitische jaarfeesten. Op donderdagmiddag 24 maart wonen wij het lentefeest bij in het lemen amfitheater. De jongens en meiden van de vakopleidingen laten zien dat ze meer leren dan naaien en timmeren, en brengen een traditionele Egyptische dans ten tonele. Het 2000-koppige publiek klapt enthousiast voor de groep kinderen met een verstandelijke beperking, die met dierenmaskers het verhaal uitbeelden dat hun juf voorleest. Heel bijzonder, zeker in een land waar handicaps als taboe worden ervaren.

Ontwikkeling

Na de succesvolle ontwikkelingen op de boerderij bij Belbes en in de omliggende dorpen, is SEKEM in 2007 gestart om op drie nieuwe plekken in de woestijn boerderijen op te bouwen. Irrigatie aanleggen is stap één, en vervolgens bomen aanplanten, compost aanvoeren en een gebouw plaatsen voor medewerkers.

Door de revolutie van 2011 moest het werk deels worden neergelegd, maar ondertussen wordt het vol optimisme weer stukje bij beetje opgepakt.

Hoe breng je ontwikkeling van mens, aarde en maatschappij op gang? Ibrahim Abouleish gaat op die vraag in tijdens een gesprek met de bezoekers uit Nederland, België, Duitsland en Oostenrijk. Hij schetst hoe bij ontwikkeling van een initiatief vier

domeinen onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn: economie, kunst/cultuur/wetenschap, mensenrechten/ethiek en bodemvruchtbaarheid/natuur. "Jullie in Europa vergeten dat vierde element, omdat jullie de aanwezigheid van natuur en bodemvruchtbaarheid als vanzelfsprekend beschouwen. In de woestijn weten we dat we hard moeten werken om bodemvruchtbaarheid op te bouwen. Mensen in jullie landen hebben te weinig in het bewustzijn hoe belangrijk het is de bodem en de natuur te verzorgen." Bij de sociale driegeleding hoort dus een vierde element. Iemand van onze groep vraagt: "Als vrijheid, gelijkheid en broederschap verbonden zijn met cultuur, recht en economie, welk woord hoort er dan bij de natuur?"

Abouleish antwoordt: "Liefde." ☺

SEKEM

SEKEM boerderij bij Belbes

- de in 1977 gestarte boerderij (70 hectare) met diverse kruiden, dadels, graan, luzerne, koeien, schapen, bijen, kippen, duiven
- grootschalige compostproductie
- verwerkende bedrijven: NatureTex (biologisch katoenen kinderkleding en popjes), ISIS Organic (thee, sap, levensmiddelen), Lotus (in- en verkoop van kruiden), ATOS Pharma (kruidengeneesmiddelen), El-Mizan (joint venture met het Nederlandse bedrijf Grow Group voor het enten van plantgoed)
- medisch centrum (40.000 bezoekers per jaar)
- kinderdagverblijf, kleuter-, basis- en middelbare school, beroepsonderwijs, gehandicaptenklas, 'kamillekinderen'-project (combineert werken en leren) (totaal ca 650 leerlingen en 70 leraren)
- moskee, hotel, winkeltje en amfitheater met 2000 zitplaatsen, woonhuizen voor Europese en tijdelijke medewerkers

Hoofdkantoor van de Holding bij Caïro

- alle bedrijven zijn ondergebracht in een holding met een totale omzet ca. 30 miljoen euro; in 2015 werd 79% van de verkoop in Egypte gerealiseerd.
- 10% van de winst gaat naar de SEKEM Development Foundation. Deze NGO financiert nieuwe ontwikkelingen en culturele, sociale en onderwijsprojecten. Daartoe worden fondsen in binnen- en buitenland geworven, onder andere door vijf Europese Vriendenkringen
- bij SEKEM werken 1220 mensen
- SEKEM neemt producten af van 140 boerderijen (1700 hectare) uit heel Egypte

Heliopolis Universiteit bij Caïro

- de eerste 'universiteit voor duurzame ontwikkeling' ter wereld, geopend in 2012
- 3 studierichtingen (farmacie, bedrijfskunde, techniek); 800 studenten

● ● ● Drie nieuwe boerderijen

- ontginningen op 3 plekken in de woestijn: Wahat El Bahareya, El Minya en Si-naï, verworven tussen 2007-2009 (totaal 2500 hectare, waarvan ca een kwart nu in gebruik is)

Meer info via sekem.com en sekemvrienden.nl.

Vakmensen gezocht

SEKEM is op zoek naar allerhande vakmensen en vakdocenten en iemand die de landbouwopleiding wil opzetten, zie sekemvrienden.nl/vacatures.
De Vriendenkring SEKEM is van plan in maart 2017 opnieuw een reis naar SEKEM te organiseren.